

Љубен ЛАПЕ

ЕДНА АКЦИЈА ВО ШВАЈЦАРИЈА ЗА ЗАЧУВУВАЊЕ ЦЕЛОСТА И НЕЗАВИСНОСТА НА МАКЕДОНИЈА

Првата светска војна затекнала голем број Македонци надвор од територијата на нивната татковина во многу европски земји, па и во неутрална Швајцарија. Најголем број од овие Македонци биле студенти на швајцарските универзитети. Поголем дел од нив биле дипломирани, а помал дел сè уште студирале. Меѓу дипломираните особено се истакнувал со својот авторитет д-р Анастас Коцарев од Охрид, приватен доцент на Медицинскиот факултет во Женева, потоа д-р Петар Здравев од Тетово, асистент на истиот факултет, па Благој Бојаџиев од Лерин, докторант на Правно-економскиот факултет во Цирих, д-р Димитар Несторов од Струга, лекар во Женева, инж. Атанас Атанасов од Куманово и др.

Според постојната традиција од минатото, на секој швајцарски универзитет македонските студенти биле организирани во свои културно-просветни и политички друштва. Поважни од нив биле следниве четири друштва: академското друштво „Македонија“ во Женева, политичкото друштво „Независна Македонија“ пак во Женева, политичкото друштво „Македонија на Македонците“ во Цирих и политичкото друштво „За одбрана правата на Македонците во Лозана.“¹⁾

Од називите на друштвата може да се забележи нивниот политички карактер. И навистина македонските студенти и други затекнати Македонци во неутрална Швајцарија загрижени за судбината на својата поробена и раздробена земја по балканските војни на три дела, а во време на Првата светска војна станала театар на жестоки борби и уништувања, се здружиле во една единствена политичка организација под името Генерален совет на македонските друштва во Швајцарија со седиште во Лозана и решиле политички да се активираат и интервенираат пред Версајската мировна конференција во Париз, каде што се решавала судбината на многу потиснати и поробени народи во

¹⁾ Архив на Македонија, Скопје Микрофилм кутија бр. 144.

текот на Првата светска војна. За таа цел Генералниот совет објавил во швајцарскиот печат проглас за своето постоење и цели, изработил свој специјален статут во кој предвидувал своите напори и борби да ги ориентира кон создавањето на една слободна и независна држава под протекторатот на една од незаинтересираните големи држави, во конкретниов случај се определил по долги дискусии за САД, но со внатрешно уредување на Македонија по примерот на швајцарската Република, предвидувајќи за сите народности што живееле во Македонија рамноправност во употребата на верата и јазиците. Генералниот совет се оформил како политичко тело што ги застапувал интересите на целиот македонски народ и народностите што живееле со векови со него во една заедница и од нивно име истапувал пред сите политички форуми и дипломатски претставништва, а особено пред Версајската мировна конференција во Париз. Наеднаш по своето формирање на 15 декември 1918 година Генералниот совет испратил до сите дипломатски претставништва и конзулати на големите сили, кои се наоѓале во Берн, свои писма и телеграми за своите барања во гореспомнатиот дух, а истовремено го замолил Високиот совет на петте големи сили во Париз да му дозволи да испрати своја делегација за да ги изнесе поопширно своите барања.

Појавата на балканската сцена на Генералниот совет на македонските друштва во Лозана предизвикала голема реакција кај дипломатските претставништва на соседните монархии на Македонија кои уште порано по завршувањето на балканските војни со Букурешкиот мирен договор од 10 август 1913 година беа ги поделиле териториите на Македонија меѓу себе и не така лесно сакале да се откажат од нив. Тие се надевале на сигурната поткрепа кај своите сојузници од Првата светска војна кои по завршувањето на војната излегле победници и се готвеле на Париската мировна конференција да ја озаконат повторно извршената поделба на триториите на Македонија. Свесен за големите пречки што му престојат, Генералниот совет почнал да вложува извонредно големи напори и смислени постапки за да ги реализира своите цели. Генералниот совет не располагаал со никакви материјални средства и опитност во политичките работи. Неговите водачи не заземале до тогаш никакви политички положаи во општествениот живот со исклучок на неговиот прв претседател, Стојан Тилков од Демир-Хисар (Серско), кој бил пред балканските војни сенатор од Македонија во Турскиот парламент, но кој брзо се компромитирал на претседателското место во Генералниот совет како податлива личност на бугарското влијание и бил веднаш сменет и заменет со личноста на др Анастас Коцарев. Обидот преку одржувањето на една конференција во Цирих на тема „Македонија и мирот“, со цел да се запознае и придобие јавното мислење во Швајцарија за македонс-

ката кауза, не бил доволен. Се налагало пошироко и поаргументирано истапување пред целата светска јавност и привлекување на целото светско јавно мислење за поткрепа и оправданост на македонските барања. И на оваа идеја се задржал Генералниот совет на неколку заседанија. Имено првпат се поставило ова прашање на разгледување на седницата од 15 мај 1919 година раководена од претседателот на Генералниот совет д-р Анастас Коцарев, а продолжено да се разгледува уште на три седници. Пред сè Генералниот совет решил да се обрати со еден апел на француски и англиски јазик до целиот цивилизиран свет. За да се изведе целата таа акција Генералниот совет сметал дека потписници на апелот, покрај четирите друштва од кои бил составен Генералниот совет, треба да фигурираат уште и неколку почесни и авторитетни личности. Генералниот совет откако се согласил со овој предлог наеднаш формирал комисија за редактирање на овој апел составена од инж. Атанас Атанасов, Благој Бојациев и д-р Ѓорѓи Стрезов. Истовремено Генералниот совет направил подолг список од 73 најпознати научни, културни и влијателни личности од Швајцарија, Франција и Чехословачка, молејќи ги да се удостојат со звањето почесни членови на Генералниот совет и истовремено барајќи од нив покрај моралната и материјална поткрепа. Во поканата со која се обрнувал Генералниот совет до набележаните видни личности бил приклучен и проект текстот на самиот апел. Меѓу поканетите да го потпишат апелот во својството на почесен член била и македонската лекарка од Велес која се омажила за Швајцарецот Бурдијон од Женева и останала да живее во Швајцарија. Ќе си дозволиме да ја цитираме поканата упатена до неа на 7 јуни 1919 година:

„Многу почитувана Госпоѓо,”

Додека денес се регулира судбината на светот и многу потиснати народи се радуваат што си ја враќаат својата слобода и независност, нашата несреќна земја Македонија останува секогаш жртва на трговски трансакции на своите соседи... Никој друг освен Вас, многупочитувана Госпоѓо, не ќе ја разбере под добро силата и важноста на овој апел; Вие сте исто така ќерка на оваа несреќна Македонија, која денес го крева последниот глас за да го добие своето право на живот. Ние не сакаме со нашиов апел ништо од империјалистите, ништо неправедно, ние го бараме само нашето свето право да ги прегрнеме нашите несреќни мајки и татковци, да останеме кај нив и да работиме за просперитетот на нашата мила татковина. Ние добиваме од сите Швајцарци докази на длабоки и искрени симпатии. Ние сакаме да ја воспоставиме Македонија по образецот на Швајцарија. Нашата работа е праведна и света и не може да

не биде земена предвид и да не биде решена поинаку освен на праведен и правичен начин.

Поднесувајќи Ви го предложениов апел, ние Ве молиме да се придружите кон нас и да ни ја подарите Вашата драгоцена согласност за да можеме со поголема енергија и храброст да ја доведеме каузата на нашата татковина до нејзиниот добар крај.

Нашиот Генерален совет има чест да Ве извести дека на својата последна седница Ви ја додели Вам и на Вашиот сопруг титулата почесен член на Генералниот совет на македонските друштва во Швајцарија. Ние сме длабоко убедени дека во високиот интерес на маченичка Македонија ќе не почестите со Вашата доверба, прифаќајќи го почесното место за кое си дозволуваме скромно да Ви го понудиме.

Ние Ве молиме уште да ги депонирате Вашите потписи на апелот за да му ја дадете на овој документ важноста која ја заслужува.

Сметаме за потребно да Ве известиме исто така дека планираме да издаваме списание (двонеделно или месечно во зависност од нашите скромни можности) кое ќе се занимава со Македонското прашање. Првиот број од ова списание, кое ќе и прави чест на нашата кауза, ќе се појави на Илинден, годишнината на големата револуција од 1903 година. Тоа е токму вистинскиот момент каде ќе имаме потреба од морална и материјална поткрепа на сите оние што ја симпатизираат нашата маченичка Македонија. Се чувствуваме задолжени да Ви ја повториме овде нашата најлабока благодарност и во очекување на што побрз и позитивен одговор, ја имаме честа да Ви го искажеме многупочитувана Госпоѓо, изразот на нашите чувства на најдлабока благодарност.

Во името на Генералниот совет на македонските друштва во Швајцарија.

Претседател: д-р А. Коцарев Секретар: Бл. Бојациев²⁾.

Сé во овој дух и насока Генералниот совет се обрнувал и до другите крупни личности од кои повеќето биле универзитетски професори, книжевници, државници, црковни великодостојници, народни пратеници и сл. и добил извонредно позитивни одзиви. Како резултат на целата оваа акција и согласност на поканетите потписници бил испратен во 3.000 примероци на француски и англиски јазик овој апел со следнава содржина:

„Апел до цивилизираниот свет за Македонија”

Во прогонство, при споменувањето на татковината срцето затреперува; нашето крвави болно при жалниот поглед на нес-

²⁾ Архив на Македонија, Скопје, Микрофилм кутија бр. 139.

реќна Македонија, против која се накрева немилосрдната судбина. Судбината сака, токму во моментот кога се раѓа Општеството на народите, кога сè се стреми кон мирот и правдата, кога и нашата мила земја се стреми кон заслужената слобода, да се најде за жал во плен на превратности што не ги познавала ни во најтемните епохи од својата историја.

Многу тешко е со неколку реда да се искажат сите маки на Македонците; ако се чита историјата или ако се слушаат поплаките на нашите емигранти, растурени по четирите страни на светот, веројатно во нив би се нашле страници и делови тешки за разбирање; сите неправди ќе изгледаат грозни и беспристрастниот читател би се опитал да ја смета за лажна историја со претерување, но сепак овие факти се и премногу вистински.

Последните страници од македонската мартирологија се доста жални: тие ни откриваат прогони од секаков вид: прогони на јазикот, верата, интернации, масовни апсења, смртни пресуди, грабања на земја, со ништо непоштедени. Вчерашните и денешните победници не пропуштале никаква можност за да го задушат и убијат дефинитивно овој народ чијшто единствен злочин е што е жив.

Во октомври 1878 година крвави бунџи станаа во Кресна и Разлог. Во 1880 во Охрид, Прилеп, Демир Хисар, Крушево, Ресен и Дебар. Овие бунџи во крв беа задушени; илјади несреќници беа малтретирани од турските орди или испратени по малоазиските затвори.

Овие безмилосни прогони само ги закалија Македонците во нивната волја да ја добијат својата слобода по секоја цена, дури и по цената на најголеми жртви; тогаш, неколку патриоти, гледајќи дека нема ништо што да чекаат од Турците, нити да се надеваат на егоистичката политика на Европа, замислија методско создавање на една Внатрешна организација која имање за девиза „Слобода или смрт“ и предвидоа едно општо востание во погоден момент. На 20 јули 1903 година избувна Големата револуција, најстрашната што историјата на Македонија ја познава. Таа беше задушена како и претходните со таква грозна и немилосрдна репресија што ја возбуди цела Европа!

Не би било никогаш доволно да се инсистира врз еминентно идеалистичкиот и хуманистичкиот карактер на ова храбро востание на македонските патриоти што го изненадија светот. „Ние се фаќаме за оружјето, говореше Комитетот во својата прокламација против тиранијата и варварството; ние зборуваме од името на слободата и човештината; нашето дело стои според тоа над секакви национални и расни предрасуди. Ние ги третираме, значи, како браќа сите оние кои страдаат во темното царство на султанот, а како непријатели сите оние што напаѓаат на старци, жени и незаштитени деца“.

„Македонија на Македонците“ беше идеалот на Внатрешната организација. Наспроти неисканите претргани маки на Македонците и наспроти огромните жртви во човечки моменти и животи, овој народ маченик доби само ветувања; меѓутоа историјата е тука за да ја демантира нивната ништавност: реформите од Мирџштег, Ревал, ветувањата на Младотурската револуција, за жал, беа само мртво слово.

Балканските војни се најпресната и најболната историја од македонската мартирологија. Првиот балкански сојуз, којшто ја имаше за начело светата крстоносна војна за ослободувањето на Македонија од вековниот турски потисник, заврши само со покажување корупцијата на дипломатијата на нашите соседи, коишто се стремеа само за поделбата на Македонија.

Со ултиматумот до Високата порта есента на 1912 година балканските сојузници ја бараа автономијата на Македонија. Тоа беше само маска за Македонците зашто помеѓу дипломатите на Софија и Белград, помеѓу Белград и Атина, тајните договори ја предвидуваа поделбата на Македонија на три дела. Тоа беше појдовната точка на братоубиствените војни помеѓу истите сојузници и токму овој злочин и груба грешка на балканската дипломатија го сочинува јадрото на несреќите и бедите на македонскиот народ.

Несреќниот Букурешки договор од 1913 година е тука за да ги покаже жалосните траги на оваа дипломатија. Не допрашувајќи го македонскиот народ, нашите соседи располагаа како господари и пристапија кон жалосни трговски трансакции за сметка на нашата земја, само да ја заситат својата освојувачка жед.

Денеска (1919 г. — б.н.) Македонија претставува една раздробена и испустена област со пепелосани и ограбени села; таму каде што се забележува чадови од оцаците, сега се гледаат купишта од урнатини и пресно закопани гробишта. Секој дом носи црнина за еден или повеќе од своите луѓе а оченоста почнува да ги причинува своите ефекти во фантастични размери. Од брегот на Места до брегот на Охридското Езеро, од врвот на Шар Планина до брегот на Егејското Море, по целото пространство на нашите огромни и испустени полиња, гледаме како се задава сенката на гладот: работникот стои, целата работа е стаписана, селанецот гледа како ’рѓосала колата, во неа нема ни жито, ни стока; децата ги протегаат своите мршави раце да бараат леб од своите мајки, но македонските мајки немаат ништо да им дадат, ништо освен своите солзи. Бројот на овие, чујте не цивилизирани народи, изнесува на илјади. Зар Македонија, нашата татковина, нема право на вашата помош? Македонците, раздробени на повеќе парчиња, можат само да пуштаат биден вик: трагедијата за опстанок не им дозволува дури да го жртвуваат

својот живот за татковината како што би сакале. Среќни сте вие Белгијанци, Чехословаци, Полјаци, Словенци, Ерменци, Сиријци, вие, што човештвото длабоко ве сожале, ние ви завидуваме; вие бевте среќни што можевте да умрете за татковината; ние, ние ја немавме таа (чест-б.н.).

Зар може Македонија, како жртва на натпреварот на своите соседи, да се смета како завојувачка земја? Не! Таа е неутрална, а сепак испуштена; таа пишти за правда пред целиот свет!

Од сите чесни совести и од сите загрижени духови за иднината на човештвото се носи вик којшто бара да се почитува слободното определување на народите. Ние, Македонците, бараме ова неприкосновено право да се почитува кога ќе стане збор за Македонија. Македонскиот народ ги има неопходните и потребните способности за да може да се самоуправува, бидејќи тој не е аморфна маса, ни несвесна заедница како што мнозина заинтересирани писатели сакаат да нè уверат во тоа. Напротив, под овој привиден хаос се крие душевно единство коешто се засновува на цврсти психолошки врски како што се: престаните и масовни револуции, заедничките маки и болки под истиот јарем. Една од главните врски на ова душевно единство е токму овој возвишен самопрегор на масите на македонскиот народ за независноста на нивната земја, кој создавал во сите времиња во Македонија херои, апостоли и маченици.

Ние го декларираме нашето право на живот подвлекувајќи ја за последен пат волјата од огромното мнозинство на Македонците коешто се резимира во следново: независна Македонија со кантонална управа по примерот на демократска Швајцарија и под протекторатот на една од незаинтересираните сили: Соединетите Држави на Америка. За секој што ја познава Македонија и апетитите на балканските држави, не ќе биде тешко да разбере дека со ова ние гониме четири решенија:

1) Со подигањето на Македонија во независна држава, раздорот меѓу балканските држави ќе сврши еднаш засекогаш, бидејќи македонскиот народ ќе престане да биде објект на трговски трансакции помеѓу неговите соседи.

2) Кантоналната управа, по примерот на демократска Швајцарија, што проектираме да ја воведеме во нашата земја, ќе им осигури на сите малцинства, без разлика на јазици и вери, апсолутна еднаквост во нивниот економски и духовен развој.

3) Протекторатот на една од големите сили врз Македонија е неопходен за да бидат прекратени во иднина интригите на корумпираната дипломатија на балканските држави.

4) Еднаш слободна и независна Македонија благодарет на својата одлична географска положба, ќе послужи ка-

ко обединителна врска помеѓу балканските држави, ќе им дозволи да се среќаваат поинаку отколку со оружје в рака и ќе придонесе за остварувањето на балканската конфедерација.

Од градот на светлината, каде што се решава судбината, ние загрижено ја исчекуваме свечената прокламација за нашето право на живот и создавање од нашата татковина една Швајцарија на Балканот.

Од името на човечката солидарност, од името на еден народ останат верен на своите принципи, ние ви го упатуваме овој апел, цивилизирани народи. Помогнете ги нашите напори за да ја извлечеме нашата татковина од најстрашната неволја. Да му помогнеме на македонскиот селанец да се врати дома и да ја возобнови својата колиба; да му го дадеме на земјоделецот лебот за да ги врати своите сили, житото што ќе му ја вратат надежта на идните жетви. За да можат македонските мајки да одговорат поинаку отколку со солзи на своите гладни деца! За да може Македонецот да се стреми со полни сили кон часот на ова последно испитание и да ја пречека со надеж во срцето, блиската зора на воскресението.

Македонија ќе ја добие Вашата помош зашто, освоена и раздробена, никогаш не се откажала од своето минато; таа никогаш не ќе престане да се бори против бруталната сила ниту да ги декларира високо светите права на слободните народи.

Инаку, ако наспроти сета правда се фрли нашата несреќна земја како плен за делба или на империјалистичката лудост на нашите соседи, ќе се продолжи периодот на немирите и несигурноста која владеела на Балканот тогаш кога Македонија беше потчинета.

По оваа грозна битка на народите, Европа има потреба од мир. Значи, не ќе се дојде до праведниот и трајниот мир на Блискиот Исток, додека благородните принципи на човечкото право не бидат приложени врз Македонија.

Ние сме убедени дека во духот на правото што ги воодушевува нашите борци за правото и слободата и сите довчерашни борци што претендираат на оваа титула дека не ќе одбијат да дадат благонаклонен слух на нашиов апел.

Објавувајќи го овој апел на почвата на слободна и сакана Швајцарија, ние чувствуваме за должност да ја искажеме нашата благодарност за гостоприемството што ни се укажува. Установите на Швајцарија се оние што ние се стремиме да ѝ ги дадеме на нашата драга татковина. Воспитувани во училишните установи на демократска Швајцарија ние научивме да го почитуваме правото на другите и да го браниме нашето. Нека државниците, печатот и сите швајцарски граѓани, кои знаат да ги вложат своето просветено и незаинтересирано влијание во служба на праведните дела, не не поштедат од своите совети, и нека

не храброт во работата за која сме се зафатиле.
Лозана, Јуни, 1919 година.

Генерален совет на македонските друштва во Швајцарија
Претседател: д-р А. Коцарев (Охрид)
Потпретседател: Г. Николов (Серез)
Секретар: Бл. Бојациев (Лерин)
Благајник: Кр. Лешко (Тетово)
Советник: инж. А. Ј. Атанасов (Куманово)
Советник: Вл. Дамјанов (Солун)

Почесни членови:

Д-р Г. Херон, професор (Америка), Женева;
Д-р С. Ласковски (Полска), бивш декан и хонорарен професор на Медицинскиот факултет во Женева, носител на легијата на честа;
Д-р Август Форел (Иворн) бивш професор по психијатрија на Универзитетот во Цирих;
Г-ѓа д-р Л. Бурдијон (Женева);
Д-р Ереншпергер, директор на банката ГИЈ-Целер Цирих;
А. Ветинер, шеф на безбедноста во Женева;
Т. Де Марнеј (Франција), бивш професор на Ecole Normale Supérieure „Borgugle college“, Лондон и потпретседател на Друштвото на француските професори во Англија;
Фр. Руеди (Лозана), бивш народен пратеник;
Анриен Лашенал (Женева), пратеник во Големиот совет;
Г. Босард, пастор, Цирих.

Македонски друштва во Швајцарија:

Академско друштво „Македонија“, Женева
Политичко друштво „Независна Македонија“, Женева
Политичко друштво „Македонија на Македонците“, Цирих
Политичко друштво „Македонија за одбрана правата на Македонците“ Лозана

(М. П.)

Како што од содржината на Апелов, упатен до целиот цивилизиран свет а посебно наменет на Париската мировна конференција, може да се види дека тој ја одразува со доста мрачни бои тогашната состојба на Македонија, непосредно по завршувањето на Првата светска војна. Повикувајќи се на минатите борби и дадените жртви на олтарот на слободата, творците на Апелот бараат да биде слободна и независна Македонија во интерес на цврстиот и траен мир на Балканот. Иако презаситен со емоции и не лишен од солидна аргументација, Апелот не можел да го стопи мразот на ледената дипломатија на империјалистичките државници кои повторно ја санкционирале пора-

нешната неприродна и нечовечна поделба на Македонија на три дела по Првата светска војна.

Разочаран од неуспехот на својата акција Генералниот совет набрзо по донесената одлука за раздробувањето на македонските територии, откако упатил протест до Мировната конференција во Париз, брзо се саморастурил на 27. XI 1919 година по неполна година од својата активност.

Апелот на Генералниот совет останува како еден од најважните документи во нашата историја, кои сведочат за високата свест на македонските интелектуалци во одбрана на македонскиот интегритет и правото на македонскиот народ на слободен и независен живот. По начинот на кој е создаван овој апел, особено по широчината на идејата да се ангажираат поголем број личности од разни народности за да се постигне саканата цел, Апелот на Генералниот совет туку-речи е единствен документ во историјата на македонскиот народ од таков карактер.

Ljuben Lape

ONE ACTION IN SWITZERLAND FOR KEEPING THE ENTIRETY OF MACEDONIA

S u m m a r y

The author in this contribution, using original archive's documentation, writes for organisational connection of 4 Macedonian societies in Switzerland in a political organisation known as General Council of the Macedonian Societies in Switzerland with a seat in Lozana. The General Council had an aim to fight in front of the Paris Peace Conference directly after the First World War in order to keep the entirety and independence of Macedonia under protection of the United States of America and to introduce to it an authority similar to Switzerland.

The General Council has also sent an Appeal to all the civilized world in June, 1919 to show the right of the Macedonian people for free and independent life. But, the Versay,s Peace Conference did not respect the requirements of the General Council and has sanctioned the former unhappy partition of Macedonia into three parts, included into the three neighbouring principalities of Serbia, Greece and Bulgaria.